

جایگاه علمی بانو امین از نظر علما

فریبا کرمی^۱

^۱ دانش آموخته سطح ۲، مدرسه علمیه نرجسیه (س) سنقر و کلیایی، استان کرمانشاه، ۰۹۰۱۵۶۰۵۲۴۴.

چکیده

هدف از نوشتن این مقاله بیان جایگاه علمی بانو امین از نظر علما می باشد . سیده نصرت بیگم امین (بانو مجتهده امین) یکی از اندیشمندان زن معاصر است که تا کنون زندگی ، شخصیت ، فعالیت ها و آثار او از جنبه های مختلف بررسی و ارزیابی شده است . با توجه به غلبه نگاه فقهی این شخصیت علمی ، که آثارش در زمینه های مختلفی همچون تفسیر قرآن ، اخلاق ، حدیث ، عرفان و فقه است ، برجسته شده ، و در اصل از او با عنوان مجتهده یاد می شود که خود نمایانگر غلبه چنین رویکردی در پرداختن به آثار و معرفی خدمات این بانوی بزرگ است . با وجود این چنین خدماتی یقینا علما و بزرگان نظرات بی نظیری در مورد ایشان ارائه می کنند . شخصیت‌هایی همچون علامه امینی ، رحیم ارباب ، علامه طباطبایی ، آیت‌الله مرعشی نجفی ، سید هاشم حداد ، محمد تقی جعفری و مرتضی مطهری با آگاهی و تجلیل از جایگاه و مقام علمی و معنوی بانو امین به دیدار او رفتند و در زمینه‌های علمی مربوط به خود با او سخن گفتند . و نظرات قابل توجهی در مورد این بانوی ارجمند بیان داشته اند .

کلید واژه : جایگاه ، علمی ، علما ، بانو امین ، دیدگاه

مقدمه

در عالم اسلام همواره زنان شایسته و متعهدی وجود داشته اند که در عرصه های مختلف فرهنگ و ادب و در جبهه های ایثار و تلاش منشا آثار و برکات فراوانی بوده اند . با تکیه بر قرآن کریم و سنت نبوی (صلی الله علیه و آله و سلم) و سیره ی معصومین (علیهم‌السلام) ارج نهادن به زنان و ادای حقوق طایفه نسوان همواره موجب رشد و پیشرفت زنان مسلمان در جامعه اسلامی بوده و هست . نمونه والای این زنان شایسته و والا مقام در تاریخ اسلام شخصیت های ارجمندی مانند حضرت خدیجه ، حضرت فاطمه زهرا ، زینب کبری سلام الله علیها می باشند . در مقاطع مختلف تاریخ نیز زنان فداکار ، عالم و متقی فراوانی وجود

داشته اند که در عین کار و تلاش و تربیت نفس خویش و دیگران ، از رعایت جزئی ترین مسائل اخلاقی غفلت نورزیده و در عین حال تربیت مردان شایسته روزگار را به عهده داشته و مربی داشته و مربی لایق و ارزشمندی برای جامعه بوده اند .در تاریخ اسلام به خصوص در مذهب شیعه نمونه های بسیاری از این قبیل بانوان به چشم می خورد که از جمله آنها می توان به مادر سیدرضی و سید مرتضی علم الهدی ، دختر شیخ طوسی و نیز دختر ملامحمدتقی مجلسی یعنی آمنه بیگم و.....اشاره نمود . (ریاحی ، ۱۳۷۶) بانو سیده نصرت امین، یکی از استوانه های فقاہت شیعه در سال ۱۲۷۴، در شهر اصفهان و در خانواده ای شریف، که نسب به حضرت علی علیه السلام می برد، متولد شد و پس از ازدواج و در منزل، از محضر استادان بزرگواری همچون آیات عظام نجف آبادی و زفره ای بهره برد و با تلاش فراوان، به درجه اجتهاد نایل آمد و از سوی حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و دیگر بزرگان، اجازه روایت دریافت کرد. این بانوی مجتهدہ پس از عمری تلاش در جهت تهذیب نفس و تربیت شاگردان گران قدر، در سال ۱۳۶۲ به دیار باقی شتافت . در این نوشتار کوتاه به جایگاه علمی بانو امین از منظر علما می پردازیم . در مورد این بانوی بزرگوار مطالب مکتوبی در دسترس نمی باشد . تنها چند کنگره ی برگزار شده ، مقالات مختصر ارائه شده و خاطراتی از شاگردان و بیانات بزرگان در مورد ایشان است . و نگارنده از مقالات موجود و سایت های معتبر برای جمع آوری اطلاعات استفاده نموده است .

استادان بزرگوار بانو امین

بانوی مجتهدہ امین، از محضر استادان گران قدری بهره مند شد که در ذیل، به برخی از آنان اشاره می شود :

آیت الله آقا سید ابوالقاسم دهکردی (۱۳۵۳.۱۲۷۲ ق)؛ این فقیه بزرگ و مجتهد بنام، از استادان مبرز فقه و اصول در اصفهان بود. ایشان علوم اسلامی را در اصفهان نزد استادانی همچون آقا میرزا ابوالمعالی کلباسی، حاج شیخ محمدباقر مسجدشاهی و آقامیرزا محمدمحسن نجفی فراگرفت، سپس به عتبات سفر کرد و در نجف اشرف از محضر پرفیض مرحوم شیخ زین العابدین مازندرانی و حاج میرزا حسین نوری، بهره ها برد. در

سامراء نیز از محضر مرحوم آقا میرزا محمدحسن شیرازی مستفیض شد و سرانجام، به مقام رفیع اجتهاد نایل آمد.

حجة الاسلام والمسلمین میرزا علی اصغر شریف (م ۱۳۸۴ ق)؛ ایشان، که فرزند حاج محمدباقر است، استاد ادبیات و سطوح در حوزه علمیه اصفهان و امام جماعت یکی از مساجد آن شهر بود و عمری طولانی داشت . هنگام وفات این استاد، بانوی ایرانی هشتاد ساله بود.

حضرت آیت الله میرزا علی آقا شیرازی (۱۲۹۴ . ۱۳۸۴ ق)؛ این حکیم فرزانه، فقیه بزرگوار، مفسر عالی قدر، عارف سالک، ادیب کامل و طبیب ماهر در زهد، تقوا، اخلاق و عرفان، از نوادر زمان خود بود. ایشان، که فرزند علی اکبر شیرازی است، در حوزه علمیه اصفهان نزد استادانی همچون علامه سیدمحمدباقر درچه ای و حاج آقا حسین بروجرودی و ... تلمذ کرد. همچنین در فلسفه، از فیلسوفان نامی مرحوم جهانگیرخان قشقایی و مرحوم آخوند ملا محمد کاشانی مستفیض شد و طب را نیز از محمدباقر حکیم باشی فراگرفت. آن گاه به نجف اشرف مهاجرت کرد و در آنجا از درس آیات عظام شیخ الشریعه اصفهانی، آقا سیدمحمدکاظم یزدی و آخوند خراسانی بهره ها برد و به مقامات علمی والایی رسید. پس از آن به اصفهان آمد و تا پایان عمر بابرکت خود، به تعلیم و تربیت افراد با استعداد پرداخت .

حضرت حجة الاسلام والمسلمین حاج شیخ ابوالقاسم زفره ای (م. ۱۳۵۲ ق)؛ ایشان که معروف به «حاج آخوند» بود، از مدرّسان سطوح در حوزه علمیه اصفهان به شمار می رفت. وی در فضل و زهد شهره بود و شاگردان فراوانی تربیت کرد . هنگام مرگ این استاد بزرگوار، بانو امین ۴۸ ساله بود .

حجة الاسلام حاج آقا حسین نظام الدین کچویی؛ آیت الله میر سیدعلی نجف آبادی (۱۲۷۵ . ۱۳۶۲ ق)؛ ایشان، که دریایی بیکران از علوم اسلامی بود، در رأس استادان بانو امین جای داشت و از بزرگان مجتهد و اعظم مدرّسان حوزه علمیه اصفهان به شمار می رفت و همواره در مراحل تحصیل بانو امین، نقش مهمی داشت . مجتهد گران قدر ، فقه ، اصول و حکمت را نزد آیه الله نجف آبادی خوانده است. ایشان درباره بانو

امین گفته است: «حکمت را دایی ام به من درس داد و یکی نیست که من به او درس بدهم. من می خواهم به این خانم درس بدهم که از من یادگیری باقی مانده باشد . « سخن ایشان به این معناست که ظاهراً کسی که ظرفیت درک مفاهیم بلند حکمت را داشته باشد، در آن روز نبوده و تنها بانو امین این ظرفیت را داشته است . زمانی که بانوی اصفهانی کتاب خود به نام اربعین هاشمیه را نوشت و کتاب به حوزه علمیه نجف رسید و علما از آن استقبال کردند ، آیت الله نجف آبادی در تکمیل تشویق های علما گفتند: « بانو امین هر چه در این کتاب نوشته اند، از تراوشات فکری خودشان بوده و ربطی به تعلیمات من ندارد .»

مقام والای علمی (ملکه اجتهاد)

بانو امین با داشتن استعداد سرشار و تلاش شبانه روزی و اراده استوار و بردباری بسیار در برابر شداید و مشکلات، پس از سال ها تحصیل و پشت کار مداوم به دریافت اجازه اجتهاد مفتخر شد . قریب چهل سال از عمر پربار ایشان می گذشت که مورد آزمون حضرات آیات عظام حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی مؤسس حوزه علمیه قم و حاج شیخ محمد کاظم شیرازی قرار گرفت و به دریافت اجازه اجتهاد نایل آمد . ایشان از آیت الله میرزا آقا اصطهباناتی و آیه الله شیخ محمد رضا ابوالمجد نجفی اصفهانی نیز اجازه روایی و اجتهاد دریافت کرد .

مقام شامخ علمی و معنوی این بانوی فرزانه از اجازه روایت آیه الله شیخ محمد رضا ابوالمجد نجفی به خوبی استنباط می شود که درباره بانو امین فرمود: «به این سیّده دانشمند و شریف، گوهر گران قدر مستور، گل سرسبد باغ فرزندان زهراى اطهر، بانوی فرزانه، حکیم و عارف کامل ... اجازه دادم که روایت کند از من، هر چه را که روایتش برای من صحیح است از کتب تفسیر و ادعیه و حدیث و فقه .»

نتیجه آن همه کوشش و تلاش علمی، که زمینه آن را تقوای عملی و زهد آن بانوی پرهیزگار فراهم کرده بود، چنان بود که حتی دانشمند بزرگ، فقیه اهل بیت و رجال عظیم الشأن، آیت الله العظمی سید شهاب الدین مرعشی نجفی، از خانم امین درخواست اجازه روایت نمود، و ایشان در قسمتی از این اجازه نامه که به

بانو امین در کلام علما و بزرگان

شخصیت‌هایی همچون علامه امینی، رحیم ارباب، علامه طباطبایی، آیت‌الله مرعشی نجفی، سید هاشم حداد، محمد تقی جعفری و مرتضی مطهری با آگاهی و تجلیل از جایگاه و مقام علمی و معنوی بانو امین به دیدار او رفتند و در زمینه‌های علمی مربوط به خود با او سخن گفتند.

یکی از روحانیون اصفهان نقل کرده‌است: «چند مرتبه که حضور حضرت امام خمینی مشرف شدم، ایشان جویای حالات و اشتغالات و سلامتی بانو مجتهده امین شدند و در مقابل به منزل حاجیه خانم امین که می‌رفتم، بانوی ایرانی مقید بودند، برای سلامتی حضرت امام و موفق شدن ایشان و پیشرفت در اهداف مقدس اسلام دعا کنند.» همچنین بانو امین درباره سید روح الله خمینی گفته بود: «معرفت امام بالاست و عرفان ایشان به حد اعلاي خود رسیده‌است. اگر کسی خواست، خدای ناکرده تهمتی بزند یا توهینی بکند، از قول من بگویید که بد می‌بینی»

سید علی خامنه‌ای درباره نکوداشت و تجلیل از بانو امین می‌گوید: «تجلیل از بانوی بزرگوار اصفهانی (خانم امین) و ارائه شخصیت عرفانی و فقهی و فلسفی برجسته یک زن در کشور ما، کاری سودمند و در جهت احیای ارزش‌های اسلامی در زنان به نظر می‌رسد»

محمد تقی جعفری می‌گوید: «با توجه به آثار قلمی که از خانم امین در دسترس ما قرار گرفته‌است، به‌طور قطع می‌توان ایشان را یکی از علمای برجسته عالم تشیع معرفی نمود و روش علمی ایشان هم کاملاً قابل مقایسه با سایر دانشمندان بوده، بلکه با نظر به مقامات عالی‌ه روحی که ایشان [به درک آن] موفق شده‌است، باید ایشان را از گروه و نخبه‌ای از دانشمندان به شمار آورد که به اضافه فراگرفتن دانش، به تولّد جدید در زندگی نایل می‌شوند» (یادنامه، ۱۳۷۲، *ریاحی، ۱۳۷۶)

شهید مطهری جریان دیدار بانوی ایرانی را سال ها بعد در جلسه درس خود چنین بیان می کند : « از بانو مجتهدیه ی امین سوالی کردم و وقتی اوشروع به پاسخگویی کرد دیدم که من باید دست و پای خود را جمع کنم . »

ایت الله حائری شیرازی : « پس از دیدار فهمیدم که ایشان یک نفر پایبند به حفظ حدود الهی و مخالف با هرگونه سلیقه گرایی و استناد به حجت است . ایشان در عین حال که عارف بودند به حجت هم استناد می کردند و از محدوده شرع و کلام شارع ، قدمی فراتر نمی گذاشت . بنده بسیاری از عرفا را دیده بودم که در سخنان خود به حجت و خواب و.... استناد می کردند و از سوی دیگر فقه ها ی زیادی را نیز مشاهده می کردم که تنها در حدود حجت صحبت کرده و از آن فراتر نمی رفتند و احساس می کردم کسی که بتواند این دو را جمع کند ، کمتر یافت می شود ولی بانو که جامع بود و پایبند به استدلال عقلی و هم الهامات قلبی و اشرافات بود ، یاس و نومیدی را از بنده دور کرد . » (ریاحی ، ۱۳۸۷)

عبدالله سیبیتی ، نویسنده ی عرب نیز چنین می گوید: این سیده ی بزرگ و فاضله در فلسفه ی اسلامی تبحر زیادی دارد، همان گونه که قوت عقل او نیز از این که به حقایق علمی فلسفه ی اسلامی رسیده است ، کاملاً مشهود و هویدا است .

سیبیتی پس از مباحثه و مصاحبه ای نه چندان کوتاه با این بانو، شخصیت علمی و اجتماعی او را چنین تعریف می کند : دانستم که این بانوی بافضیلت مقام بلندی در علوم عقلی و نقلی دارد و در امر همسررداری و حفظ نفس نیز اشراف زیادی دارد و اگرچه ثروت زیاد او این امکان را فراهم می کند که به هر کاری از امور بیهوده و لهو و لعب در زندگی کشیده شود ، اما او از این امور دوری می کند و تنها دوست دارد که زندگی خود را به زندگی علمای جاودانه مرتبط سازد و نفس خویش را به خداوند بخشد .

(هاشمی ، بی تا)

آیت الله جوادی آملی بانو امین را مصداق کسانی می داند که درنهان و نهادهش تحولی واقع شد؛ و صاحب علمی شد که حاصل درس های خواندنی مدرسه نبود . همچنین آثار بانو را انعکاسی از شرح حال او می

داند و به طور خاص بر النفحات الرحمانیه تاکید می کند . کتاب سیر و سلوک بانو را نیز شرح و توصیفی گویا از سفرهای چهارگانه متداول در عرفان می داند. (صالحی ، ۱۳۹۷)

سید اسماعیل هاشمی ، بانو امین و زندگانی اش را تجسم اخلاق و فضایل انسانی می داند . حاج محمدعلی امین : تنها فرزند بانو امین ، تاکید می کند که بانو معتقد بود صحیح نیست کسی در گوشه ای بنشیند و تنها به تحصیل علم یا عبادت خداوند بپردازد ، اما کاری برای مردم انجام ندهد . بانو امین نگاه خاصی به علم و علم آموزی داشت . وی به تبع پیامبر اکرم (ص) ، علم را سه قسم می داند : « فریضه » ؛ که مراد از آن را خدانشناسی دانسته اند « آیه محکمه » که مقصود « سنه قائمه » که مقصود علم اخلاق است و « عاده علم احکام است و عمل به واجبات و ترک محرمات را در پی دارد .

آیت الله جوادی آملی بانو امین را مصداق کسانی می داند که در نهان و نهادهای تحولی واقع شد ؛ و صاحب علمی شد که حاصل درس های خواندنی مدرسه نبود . همچنین آثار بانو را انعکاسی از شرح حال او می داند و به طور خاص بر النفحات الرحمانیه تاکید می کند . کتاب سیر و سلوک بانو را نیز شرح و توصیفی گویا از سفرهای چهارگانه متداول در عرفان می داند .

واعظ زاده خراسانی هم ضمن اشاره به مضامین عرفانی آثار بانو و تلاش وی برای ساده نویسی و پرهیز از اصطلاحات فنی ، نکته دیگری را نیز برجسته می کند و آن اینکه بانو سدی را که همواره عرفا پیش پای سالکان طریقت گذاشته اند که هر کس باید شیخ طریقتی داشته باشد شکست و در ظاهر بیش از همه بر مطالعه، تدبر و تهذیب نفس تاکید کرد و از قرآن، احادیث راهنمایی گرفت . (صالحی ، ۱۳۹۵)

در خاتمه آرزوی بانو امین برای جامعه زنان

آرزوی ایشان این بوده که زنان به مطالعه و درس و بحث روی آورده و قدر گوهر وجودی خود را بدانند. بانو مجتهد امین در پاسخ سوالی در مورد اینکه به نظر شما در عصر حاضر بهترین جهاد برای زنان چیست چنین فرموده است : « در موقعیت امروز آن چه برای زنان در درجه اول مورد اهمیت قرار دارد این است که با

نفس و دلخواهی های خود درمورد زر و زیور و طرز لباس پوشیدن خود و به مدل های گوناگون درآمدن مبارزه کنند . با اینکه کار مشکل به نظر می رسد و لی درنتیجه به کمال معنوی زودتر نائل می شوند پس بهترین جهاد حفظ پوشش زنان است . « و در پیامی که برای دختران جوان دارد چنین آورده است : « از صفات بارز زن همان پاکدامنی و عفت است . به طوری که علمای اخلاق گفته اند : عمد شرافت زن نزد تمام عقلا ، در جامعه ، در عفت اوست . » (ریاحی ، ۱۳۷۶)

نتیجه گیری

روح دانش دوستی همراه با تدین و تقوا و همچنین تلاش پیگیر این بانوی گرامی موجب شد تا ایشان به عنوان یکی از مظاهر موفق علم و دانش جلوه کند و دیری نپایید که طنین شهرتش در دنیای اسلام، بخصوص در مجامع فرهنگی و حوزه های علمی پیچید و سرانجام، فخر بانوان شیعه شد. این عالم جلیل القدر در طول قریب به یکصد سال عمر بابرکت خویش، خدمات شایانی به فرهنگ اسلام کرد و همچون اختری تابناک بر آسمان علم و ادب ایران درخشید. شناخت هر چه بیشتر این شخصیت و بررسی موشکافانه آثار ارزنده اش، ضرورتی انکارناپذیر است تا از ذکر خاطره اش توشه بگیریم و سیر الی الله آن عارف سالک را سرمشقی در زندگی خود ساخته، رهرو راهش باشیم . (چراغی ، ۱۳۸۸)

فهرست منابع

۱. چراغی ، طیبیه ، فصلنامه بانوان شیعه، سال اول، شماره ۱، ۱۳۸۳ .
۲. چراغی ، طیبیه ، فصلنامه بانوان شیعه، شماره ۱، ۱۳۸۸ .
۳. ریاحی ، محمد حسین ، تجلی فرزاندگی (سیری در آثار و احوال فکری و تربیتی بانو مجتهد سیده نصرت امین)، شماره ۳۹، بهار ۱۳۸۷ .

۴. ریاحی ، محمد حسین ، گذری بر حیات پربار بانوی مجتهدہ حجۃ السلام و المسلمین سیدہ نصرت امین فرهنگ اصفهان - شماره ۵ و ۶ ، بهار و تابستان ۱۳۷۶.
۵. صالحی ، زینب ، جایگاه اخلاق و فقه در آثار و فعالیت های بانو امین ، ماهنامه علمی تخصصی اطلاعات حکمت و معرفت شماره ۴ ، سال یازدهم ، تیر ۱۳۹۵ .
۶. کیهان فرهنگ ، شماره ۱ ، آذر ۱۳۷۲ .
۷. هاشمی علیا ، راضیه ، مقاله سبک زندگی بانو امین :الگوی زن مسلمان معاصر ، بی تا.
۸. یادنامه بانوی مجتهدہ حجت الاسلام والمسلمین سیدہ نصرت امین، معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ دوم، تابستان ۱۳۷۲.

<https://fa.wikipedia.org>

<https://library.tebyan.net>

<https://www.noormags.ir>